

ZORLA KAYIP EDİLMEYE KARŞI HERKESİN KORUNMASINA DAİR BİLDİRİ

Birleşmiş Milletler Genel Kurulun 18 Aralık 1992 tarih ve 47/133 sayılı Kararıyla kabul edilmiştir:

Genel Kurul

BM Şartı'nda ve diğer uluslararası belgelerde yer alan ilkeler uyarınca insanlık ailesinin bütün üyelerinin onuru ve eşitliğinin tanınması ile vazgeçilemez haklarının özgürlük, adalet ve dünyada barış olduğunu bilerek,

Devletlerin, BM Şartı ve özellikle bu Şartın 55. maddesi uyarınca, insan hakları ve temel özgürlüklerin gözetilmesi ile bunlara evrensel olarak saygı gösterilmesi yükümlülüğünde olduklarını göz önünde bulundurarak,

Pek çok ülkede sürekli olarak arzuları dışında göz altına alınan, tutuklanan ya da zorla kaçırılan veyahut da farklı düzeylerinde çalışan hükümet görevlileri veya organize gruplar veya hükümetin doğrudan ya da dolaylı rızası desteği ile veya hükümet adına hareket eden kişiler tarafından özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerin akıbetleri hakkında ya da nerede oldukları hususunda bilgi verilmeden veya özgürlüklerinden yoksun bırakıldıkları kanun dışı ortamları takiben ortadan kaybolmalarından derin endişeler duyarak,

Zorla kayıp edilmenin hukukun üstünlüğü, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı göstermekle yükümlü her toplumun en derin değerlerini baltalamakta olduğunu ve bu tür eylemlerin sistematik olarak yapılmasının insanlığa karşı bir suç oluşturduğunu bilerek;

22 Aralık 1978 tarihinde kabul edilen içeriğinde dünyanın değişik bölgelerinde meydana gelen zorla ya da gönüllü olmayan kaybolmalar ve

bu kaybolmaların neden olduğu üzüntü ile acılar hakkındaki endişelere yer veren ve hükümetleri zorla kayıp edilmeye neden olabilecek aşırı eylemlerden yasal olarak sorumlu bulunan güvenlik güçleri ile kolluk güçlerini alikoymaya çağıran 33/173 kararını hatırlatarak,

12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 1977 tarihli Ek Protokolleri uyarınca silahlı çatışma kurbanlarının korunacağını da hatırlatarak,

Yaşama hakkı, serbest bırakılma hakkı, kişinin güvenliği, işkenceye uğramama hakkı ile kanun önünde kişi olarak tanınma hakkını koruyan Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin benzeri maddelerinin bulunduğunu bilerek,

Kolluk Güçlerinin Davranış Kuralları, Kolluk Güçlerinin Ateş Açma ve Güç Kullanma Temel Prensipleri, Gücün Suiistimali ve Ceza Kurbanları için Adaletin Temel İlkeleri Deklarasyonu ve Mahkumlara Muamelenin Standart Minimum Kuralları belgelerini göz önüne alarak,

(Zorla kayıp edilmeleri) önlemek için Gözaltında ya da Cezaevinde bulunan bütün kişilerin Korunması İlkelerine Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 1989/65 sayılı 15 Aralık 1989'da Genel Kurulca da onaylanan Hukukdışı, Keyfi ve Kısa Yoldan İnfazların Etkili Biçimde Önlenmesi ve Soruşturulmasına Dair Prensiplere sıkıca uyulması gerektiğini bir kez daha yineleyerek, zorla kayıp edilmeyi teşkil eden eylemlerin yukarıda belirtilen belgelerdeki yasakları ihlal ederken zorla kayıp edilmeye neden olan ve ciddi bir suç teşkil eden bütün eylemleri belirleyen ve bu eylemleri önleme yada cezalandırma standartlarını koyan bir belge hazırlamanın daha az önemli olmadığı göz önünde bulundurarak,

Tüm devletler için temel bir organ olarak Herkesin Zorla Kayıp Edilmeye Karşı Korunmasına Dair Bildiri'yi ilan eder;

Deklarasyonun genel olarak tanınması ve saygı gösterilmesi için çaba göstermesini teşvik eder;

Madde 1- Zorlanmış ortadan kaybolma insanlığa karşı bir suçtur. BM şartı amaçlarının inkarıdır ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde yer alan insan hakları ve temel özgürlükleri ağır ve açık bir ihlali olarak kınanmalıdır ve bu alandaki uluslararası belgeler pekiştirmeli ve daha ileri götürülmelidir.

Zorla kayıp edilme, kişileri kanunun korumasının dışında bırakmakta ve hem kaybolan kişilere hem de ailelerine büyük acılar vermektedir. Uluslararası hukukun güvence altına aldığı kanunu önünde birey olarak tanınma, serbest bırakılma hakkı ve bireyin güvenliği hakkı ile kişinin işkence ve diğer zalimane insanlık dışı ya da küçültücü davranış ve cezanın konusunu oluşturamayacağı hakkının ihlalini oluşturur.

Madde 2- Hiçbir devlet zorla kayıp edilmeyi uygulayamaz, izin veremez ya da hoş göremez.

Devletler zorla kayıp edilmeleri önlemek ve ortadan kaldırmak için gerekli tüm araçları ulusal ve uluslararası düzeyde BM ile işbirliği halinde kullanırlar.

Madde 3- Her devlet kendi egemenliği altında bulunan topraklarda zorla kayıp edilmeleri önleyecek ve ortadan kaldıracak etkin, yasal, idari, adli ve diğer tedbirleri alacaktır.

Madde 4- Bütün zorla kayıp edilmelere, ciddiyetleri dikkate alınarak ceza hukukuna göre uygun cezalar verilecektir.

Hafifletici şartlar ulusal düzeyde kurbanların canlı olarak verilmesi ya da zorla kayıp edilme olaylarının açığa çıkmasına katkıda bulunabilecek bilgileri gönüllü olarak sağlayan kişilere zorla kayıp edilmelere karışmalar da uygulanabilir.

Madde 5- Uygulanabilir böylesi cezalara ilave olarak zorla kayıp edilmeler bu suçu işleyenlere ve uluslararası hukuk ilkeleri uyarınca ilgili devletin uluslararası sorumluluğu saklı kalarak bu eylemi organize eden, rıza gösteren ya da hoşgörü gösteren devlet ya da devlet makamlarını da sorumlu kılmaktadır.

Madde 6- Hiçbir kamu makamının, sivil, askeri ya da diğer talimat ya da emirleri zorla kayıp edilmeleri haklı çıkarmaz. Böylesi bir emir ya da talimat alan buna uymama hakkına sahiptir.

Her devlet zorla kayıp edilmeye yetki veren ya da teşvik eden emir ve talimatları yasaklamakla yükümlüdür. Kolluk güçlerinin eğitimi bu maddenin 1. ve 2. paragrafları ilkelerine uygun olmalıdır.

Madde 7- Hiçbir durum, savaş tehdidi, savaş ilanı, iç siyasi istikrarsızlık ya da diğer olağanüstü haller zorla kayıp edilmeleri haklı çıkarmaz

Madde 8- Hiçbir devlet bir kişiyi zorla kayıp edilme tehlikesinin bulunduğuna inanmak için yeterli neden sahip olduğu devlete dönmeye zorlayamaz ya da gönderemez.

Böylesi bir durumun varlığına karar vermek amacıyla yetkili makamlar söz konusu devlette büyük, yoğun insan hakları ihlallerinin varlığı da dahil olmak üzere tüm koşulları dikkate alırlar.

Madde 9- Serbest bırakılma hakkından mahrum edilen kişilerin sağlıkları hakkında açıklamada bulunmak ya da nerede olduğunu bildirme ve serbest bırakılma hakkı mahrumiyetini emreden ya da yerine getiren makamın belirlenmesi araçları olarak çabuk ve etkin adli bir çözüm bulma hakkı 7. maddede atıfta bulunulan koşullar da dahil olmak üzere her şartta zorla kayıp edilmelerin önlenmesini gerektirmektedir.

Bu gibi durumlarda, ulusal yetkililer özgürlüğü elinden alınmış kişilerin tutulduğu tüm yerlere ve her bölümüne ve aynı zamanda böyle insanların bulunabileceği şüphelendiği her yere girebileceklerdir.

Kanun veya herhangi bir uluslararası anlaşma tarafından yetkili kılınan başka bir kişi de bu gibi yerlere girebilecektir.

Madde 10- Özgürlüğü elinden alınan kişi resmi olarak kabul edilen bir yerde gözaltında tutulacak ve ulusal yasalar gereği tutuklanmasından hemen sonra adli merci önüne çıkartılacaktır.

Göz altında tutulan kişiler tarafından aksi talep edilmedikçe, göz altına alınmaları ile ilgili tam bilgi tutuklama yeri veya yerleri transfer de dahil olmak üzere aile fertlerine, avukatlarına veya hukuki olarak konu ile ilgisi olan şahıslara derhal bildirilecektir.

Özgürlüğü elinden alınan kişiler ile ilgili resmi liste göz altında bulundurma yerinin her yerine asılacak ve sürekli yenilenecektir.

Ayrıca her devlet benzeri merkezi bir liste oluşturmak için gerekli olanı yapacaktır. Bu listelerde yer alan bilgiler yukarıda belirtilen şahıslara, bütün adli veya diğer yetkili ve bağımsız ulusal makamlara ilgili ülke kanunlarınca veya o ülkenin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar tarafından yetkili kılınan şahıslara açık olacaktır.

Madde 11- Özgürlüğü elinden alınan kişiler gerçekten serbest bırakıldıklarına dair güvenilir kanıtlarla birlikte serbest bırakılmalıdırlar ve fiziksel olarak hareketlerini tam olarak yerine getirdikleri ve haklarını tam olarak kullanabildikleri şartlar dahilinde serbest bırakılmalıdırlar.

Madde 12- Her devlet kendi iç hukukunda, kişilerin özgürlüğünün elinden alınması için karar verebilecek yetkililerin, böyle kararların verilebileceği şartların, hukuki bir dayanak olmaksızın gözaltı ile ilgili bilgi vermeyi reddeden yetkililere verilecek cezaları belirten kuralları oluşturmalıdır.

Yine her devlet, tutuklama, gözaltında bulundurma, transfer ve hapse koymadan sorumlu tüm kolluk kuvvetlerinin ve güç ve ateşli silah kullanmakla yetkiyi görevlilerin titiz şekilde denetimini sağlamalıdır.

Madde 13- Her devlet, bir kişinin zorla kayıp edildiği iddiasında bulunan, bilgisi olan ya da yasal açıdan ilgisi olan kişilerin yetkili ve bağımsız bir devlet makamına bu şikayetini iletme hakkına sahip olmasını ve yetkililerin de bu şikayeti derhal, titizlikle ve etki altında kalmadan araştırmasını sağlamalıdır. Resmi bir şikayet bulunmasa bile, zorla kayıp edilme ile ilgili yeterli delil elde edilir edilmez, devlet konuyu araştırması için yetkili birime bildirecektir. İncelemeyi kısaltmak ya da engellemek için hiçbir önlem alınamaz.

Her devlet yetkili merciin incelemesini etkin bir biçimde gerçekleştirebilmesi için tanıkların dinlenmesi, ilgili dokümanların temin edilmesi ve olay yerine yapılacak ani ziyaretler dahil gerekli yetki ve kaynağa sahip olmasını sağlayacaktır. İncelemede yer alan herkesin, şikayet sahibi, avukat, şahit de dahil olmak üzere kötü muamele, korkutma ya da tehdide maruz kalmaması sağlanmalıdır.

Bu gibi araştırmaların sonuçları, cezai takibatı tehlikeye sokmadığı sürece, talep halinde ilgili kişilere açık olacaktır.

Herhangi bir şikayeti tevdi edilmesi sırasında veya inceleme esnasında meydana gelebilecek kötü muamele, korkutma, tehdit veya başka bir müdahalenin cezalandırılması için gerekli önlemler alınacaktır.

Yukarıda belirtilen prosedürler çerçevesinde, zorla kayıp edilme durumu açıklığa kavuşmadıkça inceleme devam edecektir.

Madde 14- Bir devlette zorla kayıp edilmeye sebep olan kişi, resmi inceleme tarafından ortaya konulan deliller gerektirdiği takdirde, mevcut uluslararası anlaşmalar çerçevesinde yargılama yapmak isteyen başka bir ülkeye iade edilmediği takdirde soruşturma ve yargılama amacı ile söz konusu devletin sivil yetkilileri önüne çıkarılır. Her devlet kendi yargısı ve kontrolü altına giren ve zoraki ortadan kaldırma eyleminden sorumlu

olduğundan şüphelenilen kişileri yargı önüne çıkarmak için gerekli yasal ve uygun tedbirleri almalıdır.

Madde 15- Bir devletin yetkili mercileri mülteci statüsü vermek ya da vermeme konusunda bir karar verdiği zaman yukarıda 4. madde 1. paragrafta yer alan kişiler için ciddi eylemlere katıldığına dair bilgiler arkasında yatan neden ne olursa olsun göz önünde bulundurulacaktır.

Madde 16- 4. madde 1. paragrafta sözü edilen eylemlerde buldukları iddia edilen kişiler 13. paragrafta belirtilen soruşturma süresince her türlü resmi görevden uzaklaştırılacaklardır. Uluslararası mahkeme özellikle de askeri mahkemelerce değil yetkili ulusal mahkemelerce yargılanacaklardır.

Diplomatik ilişkiler, Viyana Sözleşmesi hükümleri dışında bu yargılamalar esnasında hiçbir ayrıcalık, dokunulmazlık ya da muafiyet tanınmayacaktır.

Soruşturmanın her aşamasında, kovuşturma ve yargılama süresince bu tür eylemlere katıldığından şüphelenilen kişilere İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin ilgili hükümleri ve diğer ilgili uluslararası anlaşmalar çerçevesinde adil muamele yapılacaktır.

Madde 17- Zorla kayıp etme eylemini gerçekleştirenlerin işledikleri suç, kayıp edilen kişilerin durumu ve yeri hakkında bilgi vermedikçe ve bu gerçek açıklığa kavuşmadıkça devam eden bir suç olarak kabul edilecektir. Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 2. maddesinde yer alan öneriler etkinliğini kaybettiğinde bu öneriler yeniden oluşturulana kadar zorla kayıp edilme eylemi ile ilgili dava zaman aşımını tayin eden hükümler geçici olarak durdurulacaktır.

Zorla kayıp edilme ile ilgili dava zaman aşımını tayin eden hükümler esas olacak ve suçun ciddiyetine uygun olacaktır.

Madde 18- Yukarıda 4. madde 1. paragrafta söz edilen suçları işleyen ya da işlediği iddia edilen kişiler af yasasından ya da kendilerine yönelik herhangi bir cezai müeyyide ya da yaptırımdan muaf kılan diğer muamelelerden yararlanamazlar.

Af hakkının kullanılması durumunda, zorla kayıp edilme eylemlerinin ciddiyeti dikkate alınacaktır.

Madde 19- Zorla kayıp edilme eylemlerinin kurbanları ve ailelerinin durumu telafi edilecek ve yeterli tazminat hakkına sahip olacaklardır.

Zorla kayıp edilme neticesinde kurbanın ölmesi durumunda bakmakla yükümlü olduğu kişiler de tazminat hakkına sahip olacaklardır.

Madde 20- Devletler, zorla kayıp edilen kişilerin çocukları, bu sürede doğan çocukların kaçırılmasını engelleyecekler ve bu gibi çocukların aranması ve teşhis edilmesi ve ailelerine iade edilmesi yönünde gayret göstereceklerdir.

Bir önceki paragrafta sözü edilen çocukların çıkarlarının en iyi şekilde korunması dikkate alınarak devletlerde evlat edinme, evlat edinmenin yeniden gözden geçirilmesi ve zorla kayıp edilme sonucu evlat edinmenin iptali ile ilgili bir sistemin mevcut olması gerekmektedir. Ancak ortadan kaybolma sırasında evlat edinilen çocuğun, en yakın aile fertlerinin rızası olduğu takdirde statüsü korunabilecektir.

Zorla kayıp edilen kişilerin ve bu süreçte doğan çocuklarının kaçırılması, gerçek kimliklerini ortaya koyan dokümanların değiştirilmesi ya da el konulması ciddi bir suç unsuru teşkil edecek ve cezaya maruz kalacaktır.

Tüm bu nedenlerle, devletler, uygun olduğu sürece ikili ve çok taraflı anlaşmalar imzalayacaklardır.